

УДК 78.6У
ББК 85.312

У монографії представлено традиційний пісенний репертуар українців, що проживають на Північному Подляшші у Республіці Польща.

Збірка вміщує обрядові та найпопулярніші необрядові пісні, упорядковані за жанрово-типологічним принципом, що дозволяє найкраще досягнути особливості музичної культури підляшуків.

Книга адресована етномузикологам, фольклористам, а також усім зацікавленим особам.

W monografii został przedstawiony tradycyjny repertuar pieśniowy Ukraińców mieszkających na terenach Północnego Podlasia w Rzeczypospolitej Polskiej.

Zbiór miéści pieśni obrzędowe oraz najbardziej popularne pieśni nieobrzędowe, uporządkowane według zasady rodzajowo-typologicznej, która pozwala jak najlepiej poznać osobliwości kultury muzycznej mieszkańców Podlasia.

Książka jest przeznaczona dla etnomuzykologów, folklorystów oraz wszystkich zainteresowanych osób.

This monograph describes the traditional song repertoire of Ukrainians, who live in Northern Podliasha region – a territory in Poland.

The anthology includes both ritual and the most popular non-ritual songs, which are organized using a genre-typological principle, providing the best way to understand the peculiarity of the musical culture of its people.

The book is directed to ethnomusicologists, folklorists, and all other interested individuals.

Проект:

Галина Похилевич

Упорядкування і нотні транскрипції:

Лариса Лукашенко

Загальна редакція:

кандидат мистецтвознавства, професор

Богдан Луканюк

Рецензенти:

Олександр Козаренко

доктор мистецтвознавства, професор

(Львівська державна музична академія ім. М. Лисенка)

Юрій Рибак

кандидат мистецтвознавства, доцент

(Рівненський державний гуманітарний університет)

**Друкується за рішенням Вченої ради
Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка.**

Протокол № 7 від 25 травня 2006 р.

© Лариса Лукашенко, 2006

© Галина Похилевич, 2006

© "Камула", 2006

ISBN 966-8343-62-X

**ТРАДИЦІЙНІ ПІСНІ
УКРАЇНЦІВ
ПІВНІЧНОГО ПІДЛЯШСЯ**

*ЗА МАТЕРІАЛАМИ
ЕКСПЕДИЦІЙ 1999–2001 РОКІВ
ЛАРИСИ ЛУКАШЕНКО
ТА ГАЛИНИ ПОХИЛЕВИЧ*

Львів
“Камула”
2006

ВСТУП

1. *Краєзнавча довідка*

Підляшшя – окраїнний північно-західний український етнографічний регіон, зараз знаходиться на території Республіки Польща. Границі Північного Підляшшя, що займає площу близько двох тисяч квадратних кілометрів, визначають: на півночі – річка Нарва, на півдні – річка Західний Буг, західний кордон проходить уздовж річок Ливець та Нурець. На півдні та південному сході Північне Підляшшя межує з українськими етнографічними землями: Південним Підляшшям та Берестейщиною, північний сусід – білоруське Понемання, західний – польська Мазовія¹.

Корінне населення Північного Підляшшя, як і сусідніх Волині та південно-західної Берестейщини, належить до центральноукраїнського антропологічного типу². Побутова мова відноситься до північно-українських говірок³. Назва регіону етимологічно пов'язана з його розміщенням на межі українських (руських) та польських (“під ляхами”) земель.

За давнього історичного періоду племінних культур ця територія була пограниччям слов'янських та балтських поселень. З другої половини X ст. Підляшшя є складовою Київської Русі. У XII ст. князь Роман об'єднує всі волинські землі, а згодом його син Данило, коронований Папою Римським у 1253 році на короля Русі, приєднує Дорогичин та Мельник до Галицько-Холмських володінь, а Берестя та Більськ – до Західноволинських. У цей період територія сусідньої Чорної Русі (на північ від ріки Нарва) потрапляє у володіння литовських князів. Поль-

¹ Детальніше див.: Енциклопедія українознавства. – Львів, 1996. – Т. 6. – С. 2086 – 2091. *Гаприлюк Ю.* Середнє Побужжя в VI – XIV ст. // Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження. – Київ: Родовід, 1997. – С. 32. *Лесів М.* Українські говірки в Польщі. – Варшава 1997. – С. 292 – 399; Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoccyzny. Pod red. S. Glinki, A. Obrębskiej-Jabłońskiej i J. Siatkowskiego, oprac. Przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN, t. I, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1980; t. II pod red. S. Glinki, oprac. przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź, 1989; t. III, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1993; *W. Kuraszkiewicz*, Ruthenica. Studia z historycznej i współczesnej dialektologii wschodniosłowiańskiej, Warszawa, 1985.

² *Дяченко В.Д.* Антропологічний склад українського народу. – Київ, 1965.

³ *Лесів М.* Українські говірки в Польщі. – Варшава, 1997. – С. 279 – 292.

ський кордон з Підляшшям (на захід від Суража), як і з Червоною Руссю (Галичина та Волинь), у X-XIV ст. залишався незмінним¹.

Після 400-літнього княжого періоду українське Підляшшя близько половини XIV ст. починає довгу історію існування під чужоземною владою. Спочатку цим землям нав'язує своє правительтво Велике князівство Литовське, а з 1569 року ці терени під егідою Воєводства Підляського потрапляють під панування Королівства Польського.

Наприкінці XVIII ст. етнографічно єдине українське Підляшшя було розділене сусідніми імперіями – Прусією та Австрією на дві частини: в 1795 році після Третього поділу Речі Посполитої Південне Підляшшя відійшло до Австрії, а Північне – до Прусії. У 1815 – 1817 роках, внаслідок наполеонівських війн, усе Підляшшя опиняється під владою Росії.

Підсилювала процес поділу цієї території також релігійна політика. Греко-католики між Бугом та Нарвою почергово належали до Берестейської, Супрасльської, Литовської єпархій, після ліквідації на цих землях у 1839 році Берестейської Унії – до православної Литовсько-Віленської, а з 1900 року – до Гродненської єпархій. Непоправної шкоди завдала насильницька ліквідація греко-католицької церкви, що сприяла не лише русифікації, а й полонізації підляшуків.

З 1919 року Північне Підляшшя знову опинилось під владою Польщі, з 1939 – Радянської Білорусії, з 1944 є частиною Білостоцького (від 1 січня 1998 року – Підляського) воєводства Польської Народної Республіки (тепер – Республіка Польща).

Північне Підляшшя виявилось єдиною в Польщі українською етнографічною зоною, населення якої в 1947 році не постраждало внаслідок репресивної акції “Вісла” та примусових депортацій, оскільки усі місцеві мешканці вважалися білоруською меншиною. Населення Південного Підляшшя, Лемківщини, Холмщини та Надсяння було насильно депортоване.

¹ Гаврилюк Ю. Середнє Побужжя в VI – XIV ст. // Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження. – Київ: Родовід, 1997. – С. 24 – 38.

2. З історії фольклористичних досліджень Підляшшя

Фольклор Підляшшя здавна привертав увагу дослідників – краєзнавців, етнографів, фольклористів. Історія цих досліджень¹ починає свій відлік від початку XIX століття і пов'язана, насамперед, з діяльністю піонерів східнослов'янського народознавства: Зоріана Доленги-Ходаківського, Казімежа Владислава Вуйціцького, Лукаша Голембійовського та інших.

У другій половині XIX ст. терени Холмщини та Підляшшя почали досліджувати ґрунтовніше. В результаті був опублікований досить великий корпус фольклорно-етнографічних матеріалів з Підляшшя у “Холмско-Варшавском Епархиальном вестнике”, що виходив з 1877 року два рази на місяць, “Трудах етнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край”² під редакцією Павла Чубинського, працях підляського фольклориста та етнографа Миколи Янчука³, а також розвідках М.Страшкевича та К.Заусцинського у 7-му та 8-му випусках “Памятников русской старины в западных губерниях”⁴.

Новий етап в історії фольклористичних досліджень відкриває діяльність видатного польського етнографа та фольклориста Оскара Кольберга. У його монографії про Холмщину, яка побачила світ у 1890–91-х роках⁵, частково представлені матеріали і з Підляшшя. Ґрунтовніше Підляшшя, а зокрема його північна частина, описане в п'ятому томі “Мазовії”⁶.

¹ Детальніше див.: Ruś podlaska. Podlasie w opisach romantyków. Wyboru dokonał i opracował Jerzy Nawryluk.– Bielsk Podlaski, 1995; *Кирчів Р.* Фольклор Холмщини і Підляшшя // Народознавчі зошити.– Львів, 1996.– №5.– С. 279–282. *Головатюк В.* Вивчення фольклору українців Холмщини й Підляшшя // Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження.– Київ: Родовід, 1997.– С. 322–323. *Кирчів Р.* Вивчення фольклору Холмщини і Підляшшя // *Кирчів Р.* Из фольклорних регіонів України: нариси й статті.– Львів, 2002.– С. 263–294.

² Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край.– СПб., 1872–1879.– В 7-ми т.

³ *Янчук Н.* Малорусская свадьба в Корницком приходе Константиновского уезда Седлецкой губернии.– Москва, 1885; *Янчук Н.* Новые записи малорусских песен из Седлецкой губернии // *Радуга*.– Москва, 1885.– №43, 45.

⁴ *Страшкевич Н. Заусцинский К.* Очерки быта крестьян Холмской и Подляской Руси по народным песням // Памятники русской старины в западных губерниях. Холмская Русь (Люблинская и Седлецкая губернии).– СПб., 1885.– Вып.7.– С.338–342. *Страшкевич Н.* Устная народная словесность в Холмской и Подляской Руси.– СПб., 1885.– Вып.8.– С.453–503.

⁵ *Kolberg O.* Chelmskie. Obraz etnograficzny.– Kraków, 1890.– Т.1; 1891.– Т.2.

⁶ *Kolberg O.* Mazowsze. Obraz etnograficzny.– Kraków, 1890.– Т.5.

Видатними народознавчими працями початку ХХ століття, що охоплюють Підляшшя, є збірник Василя Остапчука “Народные песни, сказания, сказки и проч. (записанные в Седлецкой и Люблинской губерниях)”¹ та монографія Івана Бессараби “Материалы для этнографии Седлецкой губернии”².

У 1909–1911-х роках побачили світ чотири випуски збірника “Народные песни Холмской Руси”³, в яких опубліковано лісні, записані й на Підляшші. Збірник відзначається великою кількістю обрядових пісень, докладною паспортизацією записів.

Усі вищезгадані праці, окрім зібрання О.Кольберга, містили народні пісні Підляшшя, зафіксовані лише в словесно-текстовій частині. З цієї точки зору якісно новою віхою в історії фольклористичних досліджень Підляшшя став збірник Я.Сенчика, вміщений у книзі “Мелодії українських народних пісень з Поділля і Холмщини” під редакцією С. Людкевича з передмовою Ф.Колесси⁴. Хоча мелодій з Підляшшя тут вміщено порівняно небагато, проте науковий підхід до упорядкування та викладу матеріалу, вступна стаття Ф.Колесси з фаховим етномузикознавчим аналізом матеріалу стали добрим зачином.

У часи Першої, Другої світових воєн та повосенні десятиліття практично не було зроблено жодного вагомого внеску в дослідження народної музичної творчості Підляшшя. Відновлення дослідницької діяльності розпочалось аж у 50-х роках ХХ століття завдяки науковим програмам Університету ім. Марії Склодовської-Кюрі в Любліні. У 70–80-х роках фольклорний та етнографічний матеріал на теренах Підляшшя збирає український краєзнавець Іван Ігнатюк. Проте в світ вийшла лише незначна частина народних пісень, зібраних цим дослідником⁵.

Народні пісні у записах місцевих подвижників культури періодично друкуються на сторінках місцевих національних видань – білоруських

¹ Живая старина.– СПб., 1902.– Вып. III-IV.– С.442–473.

² Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук.– Т.LXXV.– №7.– С. 1–324.

³ Народные песни Холмской Руси.– Холм, 1909-1911.– В 4-х вып.

⁴ Мелодії українських народніх пісень з Поділля і Холмщини / Зібрані Д[юдвігом Теодором] Плосайкевичем і Я[ковом] Сенчиком, під ред. Станіслава Людкевича і передмовою Філарета Колесси.– Львів, 1916.– Матеріяли до української етнології / Видає Етнографічна Комісія Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, т. XVI.

⁵ Див. Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження.– Київ, 1997.– С. 366-370; Над Бугом і Нарвою.– 1998.– № 2–6; 1999.– № 1–4.

газетах “Ніва”, “Беларускі календар” та українському журналі “Над Бугом і Нарвою”.

У 1986 році невеликим тиражем виходить фактично перша окрема збірка народних пісень з Підляшшя – “Над Бугом і Нарвою. Українські пісні з Підляшшя”, упорядкована Христиною Рижик. Цей збірник містить 62 твори з нотами в записах кількох збирачів – М.Бужинського, М.Гайдука, І.Ігнатюка, М.Новицького, Є.Рижика. Видання популярне, вміщує переважно необрядові пісні й адресоване любителям народної творчості.

Молода дослідниця, місцева уродженка Єлизавета Рижик збирала матеріал та ініціювала видання наступної невеликої (19 одиниць) збірки пісень Підляшшя – “Рогульки Підляшшя”, що побачила світ у Рівному в 1994 році. Хоча цей збірник, як і попередній, адресований широкому колу любителів музики, проте здійснений досить фахово: записи паспортизовані, подано коментарі збирача тощо. Окрім цього, Єлизавета Рижик робить і наукові розвідки, що засвідчують публікації її статей¹.

У 1994-1995 роках у Польщі з’являються репертуарні збірники двох народних співочих гуртів – із підляських сіл Добривода та Тиневичі Великі, які зібрав та впорядкував Стефан Копа². Віддаючи належне зусиллям цього збирача, який самотужки транскрибував, упорядкував та підготував матеріал до друку, все ж слід сказати, що ця робота потребує відповідного фахового доопрацювання.

Останнім часом спостерігається підвищений інтерес громадськості та наукового світу Польщі до самобутньої підляської усної музичної культури, оскільки ніде більше на теренах Польщі, окрім цього етнічного острівця (із сусідніх українських земель – зокрема Холмщини, Надсяння – українці були переселені в ході операції “Вісла”), вона не збереглася настільки цілісно. Так, співочі гурти Північного Підляшшя є частими гостями різноманітних фольклорних фестивалів. Музична традиція цього терену є матеріалом для написання наукових робіт у Варшавській музичній академії та на кафедрах білоруської філології й україністики Варшавського університету. Отож пісен-

¹ Є. Рижик. Календарні обряди українців Холмщини і Підляшшя // Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження. – Київ: Родовід, 1997. – С. 251-269. Є. Рижик, Косари косят, а вітрець повиває // Над Бугом і Нарвою. – 1992. – № 2.

² Repertuar zespołów folklorystycznych Białostoczczyzny. – Zeszyt № 2. – Białystok, 1994. – Zeszyt № 3. – Białystok, 1995. На цьому матеріалі була написана дипломна робота С. Копи.

ного матеріалу із цього регіону в архівах вищезгаданих навчальних закладів згромаджено чимало¹. Однак великою мірою робота проводилась галузево, з метою виконання певних вузьких завдань.

Збирацькою роботою на цих землях займався видатний сучасний етноорганолог ІгорМацієвський. Також комплексне дослідження народномузичної творчості окремих регіонів проводить відділ документації фольклору Польської Академії Наук. Тут згромаджено понад дві тисячі фонозаписів із Підляшшя, більшість із них задокументовано як білоруські.

Таким чином, об'єктивно вимальовується досить невтішна картина історії фольклористичних досліджень Підляської землі, а надто сутужно із виданнями народної музики. З одного боку, на теренах Північного Підляшшя наразі немає фахівців-фольклористів, етномузикологів, які зробили б наукове видання українських народних пісень на належному рівні. З іншого боку, польські та білоруські науковці, які можуть здійснити цю роботу фахово, мають певні політичні або ж суб'єктивні мотиви, що унеможлиблює належне виконання цієї назрілої та вкрай необхідної роботи.

Отож, на сьогодні у всіх сучасних українських популярних (не наукових) виданнях народних пісень Північного Підляшшя з нотами можна налічити лише близько чотирьох сотень пісень!

Зважаючи на це, проблема наукового видання збірника традиційних пісень українців Північного Підляшшя стоїть досить гостро. Пропонована книга заповнить прогалину в наукових дослідженнях та стане в пригоді багатьом вченим, які продовжуватимуть вивчати терени цього краю.

3. Експедиційна робота

Збірник укладено із матеріалів експедицій 1999 – 2001 років. Векспедиціях працювали упорядник цієї книги Лариса Лукашенко та Галина Похилевич (у цих роках – співробітниця Інституту народознавства НАН України). В 1999 році в роботі частково брали участь завідувач відділом фольклористики Інституту народознавства НАНУ проф. Роман Кирчів та студентка факультету польської філології Білостоцького університету, місцева мешканка Людмила Филімонюк, яка є мовним редактором видання.

¹ *Головатук Валентина* Пісенна культура українського етносу Підляшшя в колі інтересів сучасних дослідників // Народознавчі зошити. – Львів, 2000. – №3. – С. 558.

Робота проводилась частково за підтримки Інституту народознавства НАН України та завдяки старанням учасників; успіху експедицій також великою мірою сприяла різноманітна допомога місцевих активістів української громади Катерини та Адама Внучків, Євгенії та Юрія Гаврилюків, Юрія Місіюка, Івана Бакуновича та інших, за що їм принагідно складаємо глибоку подяку.

У ході експедицій опрацьовано 39 населених пунктів (див. таблицю “Географія записів” та “Картосхему”) у 17 гмінах та 6 повітах. Було проведено 53 сеанси, під час яких зафіксовано близько 1500 традиційних вокальних творів. Географія записів практично цілісно презентує матеріал із усієї української території Північного Підляшшя і частково із білорусько-українських та польсько-українських погранич.

На жаль, традиційна музична культура Північного Підляшшя на сучасному відтинку часу перебуває у стані занепаду, оскільки давно вийшла з активного ужитку. Великою мірою збереженню залишків усної творчості сприяють сільські співочі колективи (зespoли), існування яких підтримують місцеві осередки культури, а також різноманітні конкурси, фестивалі тощо. У таких випадках, як правило, протягом кількох останніх десятиліть проводилась цілеспрямована робота задля збереження традиції, як-от фіксація творів від старіших носіїв, “спеціальне” розучування творів і т. д. Отож, експедиційні зусилля виявились достатньо продуктивними переважно в селах, де існують “зespoли” (Черемха, Орішково, Тиневичі Великі та ін.), хоча подекуди збереглися і поодинокі талановиті носії усної традиції, такі як Ніна Токаюк (с. Микуличі) або Ганна Стахіюк (с. Тростянка). Зважаючи на це, сформувалася і методика наших експедицій на Північному Підляшші, а саме: щільне (село в село) опрацювання території виявилось неефективним, оскільки в багатьох селах робити записи, на жаль, було ні від кого.

Інформанти до нашої роботи ставились доброзичливо – вони вже звикли до відвідин людей, які цікавляться їхньою творчістю, адже Північне Підляшшя – одна з небагатьох територій Республіки Польща, де збереглася традиційна музична культура. Частими гостями тут є студенти та аспіранти Варшавського університету, Варшавської музичної академії (наприклад, у 2001 році аспірантка Інституту музикології при Варшавському університеті Ева Врубель паралельно з нами працювала над репертуарною аудіозбіркою співочого гурту с. Черемха). Загалом експедиційна робота

супроводжувалася спілкуванням із щирими, доброзичливими людьми та залишила приємні враження.

Фіксація велася за допомогою портативного аналогового магнітофону, в побутових умовах (переважно в оселях інформантів). Фономатеріал задепоновано в Проблемній науково-дослідній лабораторії музичної етнології при Львівській державній музичній академії ім. М.В. Лисенка (фонд ЕК № 184, 196; фонд НІ №19).

4. Відбір матеріалів

Представлений матеріал репрезентує цілісний, порівняно невеликий ареал Північного Підляшшя з однорідною культурною традицією. У розвідках на північному, західному та південному пограниччя цього ареалу зафіксовано твори, що представляють білоруську та залишки польської традиції. Яскравою ознакою білоруської території виявилась присутність у календарному циклі волочебних пісень – з цієї території Північне Підляшшя межує на півночі. Щодо польських земель, то усна музична традиція тут майже повністю згасла, і нічого окрім церковних і загальновідомих популярних пісень та шлягерів зафіксувати не вдалося. Такою картиною характеризується західне пограниччя Північного Підляшшя. Звісно, цей матеріал не ввійшов до збірника, проте згодився для порівняльних студій¹.

До збірника свідомо не включалися напливові мелодії. Серед них – багато російських романсів, привезених на Північне Підляшшя в часи Першої світової війни населенням, яке було евакуйоване в Росію, а потім повернулося на рідні землі, церковні пісні, а також твори, що мігрували із польського середовища та асимілювались в українській культурі. Однак таких творів в усній музичній традиції підляшуків у кількісному відношенні небагато.

В опрацюванні матеріалу виникла проблема кількісного та якісного відбору мелодій та текстів, оскільки часто один твір представлений багатьма варіантами, що відрізняються різною мірою – від незначних відхилень до досить суттєвих відмінностей. Причому різнитися можуть як мелодії, так і словесні тексти. Без сумніву, варіанти мають подаватися найоптимальніше. З метою досягнення цієї мети було здійснено відбір музичних та словесних текстів. Проте в процесі відбору виникла про-

¹ На сході Північне Підляшшя граничить із майже незаселеною територією Біловезької пуші.

блема повторів, єдиним вирішенням якої, очевидно, є шлях роздільного відбору текстів та мелодій, що найповніше відобразатиме мелодичну та словесно-текстову різноманітність, уникаючи тавтологій. При такому підході не оминати деякого узагальнення, яке виявляється в тому, що певна група словесних текстів може супроводжуватись одним варіантом мелодії, або ж представлений мелодичний варіант не доповнений словесним текстом, який виявився неповним, спотвореним тощо. (Очевидно, що присутність цих текстів лише загромаджувала б збірник зайвою інформацією та утруднювала б сприймання матеріалу). Тому до видання включено лише достатньою мірою повноцінні, на наш погляд, словесні та музичні тексти.

5. Принципи систематизації

Народні пісні, вміщені у пропонованому збірнику, систематизовано в руслі наукових традицій, що були започатковані Станіславом Людкевичем¹ та продовжені в роботах сучасних етномузикологів².

Відібрані мелодії поділено на групи (жанрові цикли) відповідно до ужиткової функції. Таким чином, увесь масив традиційної (питомої) вокальної музики українців Північного Підляшшя представлений шістьма великими групами, кожна з яких виокремлюється властивими їй музичними формами, мелоритмічними схемами та поетичним змістом.

1. Колядки та щедрівки.
2. Веснянки та рогульки.
3. Трудові.
4. Хрестильні.
5. Весільні.
6. Звичайні.

У середині цих груп здійснено подальший поділ за жанровими ознаками. Трудові, Весільні та Хрестильні мелодії вміщують по три жанрові групи – ліро-епічні (ладжанки), ліричні (пісні) та драматичні (приспівки). Колядки

¹ Див.: Галицько-руські народні мелодії / Зібрані на фонограф Й.Роздольським, списав і зредагував С.Людкевич.

² Мишигач М. Народна вокальна творчість Львівщини / Систематизація та загальна редакція Б.Луканюка. – Львів, 1985; Луканюк Б. Ходовицька збірка Івана Колесси // Родина Колесси в духовному та культурному житті України кінця XIX – XX століття: Збірник наукових праць та матеріалів. – Львів, 2005. – Вип. 5. – С.261 – 290.

та Щедрівки, а також Веснянки та Рогульки мають по два жанри, що означені в рубрикаціях – ліро-епічні (колядки), ліричні (веснянки) та ігрові (щедрівки та приспівки, рогульки). Звичайні ж мелодії представлені двома жанровими групами – ліричні (звичайні) та драматичні (танкові й споріднені).

Наступний структурний етап систематизації здійснюється відповідно до формальних та мелоритмічних ознак кожної мелодії. Пісенні типи силабічної будови порядкуються в кожному жанровому підрозділі, насамперед за кількістю силабічних груп у віршових рядках, незважаючи на буквальні повтори. Так витворюється наступна послідовність: однодільні, дводільні, тридільні та мішані групи мелоритмічних типів. Мелодії з акцентним типом ритму формуються в окремі групи.

У межах цих груп віршові структури порядкуються за кількістю силаб у групах від менших чисел до більших (наприклад: 43, 53, 56 і т. д.).

Послідовність двох або більше типів із однаковими структурами вірша в рядку визначатимуть спочатку кількість рядків (від меншого числа до більшого), а потім – структура мелоритмічної схеми (від менших тривалостей до більших).

Щодо порядкування варіантів однієї мелодії, то в запропонованому збірнику вперше здійснено спробу розмежувати ритмічні та мелодичні варіанти. Ритмічні варіанти визначаються з огляду на агогічні та фігураційні ознаки і порядкуються в напрямку від більш нормативних, наближених до типової ритмічної формули, до вільних, трансформованих чи й контамінованих форм. Мелодично відмінні тексти виділяються в межах одного ритмічного варіанту та порядкуються за амбітусом – від меншого до більшого, а у випадку, коли амбітуси мелодичних варіантів співпадають – за алфавітним порядком першої строфи словесного тексту. Звісно, що запропоноване порядкування варіантів не є достатньо досконале і в деякій мірі суб'єктивне. Проте на цьому, найнижчому, етапі чіткої методики систематизації музичного матеріалу за мелоритмічними ознаками ще не віднайдено, та й, мабуть, неможливо віднайти. А запропонований підхід допоможе якнайповніше осягнути панораму різних варіантних проявів одного мелоритмічного типу в еволюційному процесі.

Отож, рівні та методи систематизації збірника “Пісні українців Північного Підляшшя” складають наступну ієрархію:

I. Культуро-жанровий рівень:

- 1) функційні групи (жанрові цикли);
- 2) спосіб вираження (музичні жанри).

II. Формо-структурний рівень:

- 1) тип віршування (силабічний, тонічний);
- 2) кількість силабічних груп у рядку;
- 3) кількість складів у силабічних групах;
- 4) кількість рядків;
- 5) мелоритмічна структура.

III. Рівень ритмічних та мелодичних варіантних проявів:

- 1) ступінь відповідності типовій мелоритмічній формулі;
- 2) амбітус мелодії.

6. Способи подачі матеріалу

Мелодії збірника розміщено у порядку, відповідно до наведених вище принципів систематизації. Окремі пісенні типи означені римськими цифрами в межах кожного жанрового циклу. Вони представлені сукупністю ритмічних та мелодичних варіантів (якщо вони є), або ж окремим твором, що складається із нотного та словесного текстів. Порядкові номери, структури вірша та типізовані (повністю або частково) музично-ритмічні формули типів винесено у Таблицю жанрів та пісенних типів, що водночас є систематичним переглядом змісту збірника.

Ритмічні варіанти одного типу позначені зліва від мелодії арабською цифрою, мелодичні різновиди означаються верхнім індексом біля арабської цифри, якою позначено ритмічний варіант. Нотні тексти, крім того, пронумеровані наскрізно, номер можна знайти у верхньому правому куті над кожною мелодією.

Словесний текст подано одразу ж під музичним. За наявності варіантів словесного тексту для їх позначення використано великі літери українського алфавіту. Варіанти розміщені в алфавітному порядку – за текстом першої строфи.

Отож, нумерація, використана в збірнику, включає порядковий номер окремого типу (римська цифра), порядковий номер ритмічного різновиду (арабська цифра), порядковий номер мелодичного різновиду (верхній індекс біля арабської цифри), наскрізний номер мелодії, порядкове означення різновиду словесного тексту (велика літера українського алфавіту).

Кожен наведений текст, як нотний, так і словесний, супроводжується відповідним паспортом у Додатках, що вміщує:

- 1) порядкове означення тексту;
- 2) ім'я та прізвище записувача;
- 3) час запису;
- 4) місце запису;
- 5) прізвище, ім'я та по батькові, рік народження інформанта(ів).

У Додатках також можна знайти Іменний покажчик виконавців, Географічний покажчик, Алфавітний покажчик словесних текстів, Словник діалектизмів та полонізмів.

Морфологічні нотні транскрипції зроблено згідно з засадами принципів диференціального тактування¹.

Словесний текст подається без розділових знаків з огляду на те, що відповідну артикуляцію можна знайти у музиці, оскільки музичний і словесний тексти не виступають як самостійні – вони є нероздільними елементами одного музично-поетичного твору, що взаємопов'язані та доповнюють один одного. У транскрипціях словесного тексту увага приділялася найточнішій фіксації фонетичних особливостей північнопідляської говірки засобами українського алфавіту. Таким чином, характерні для цього діалекту дифтонги передані поєднанням літер *ue, ie, ĩe, yo, ĩoo* і виділені курсивом². Горловий звук, середній між *y* та *u* позначається за допомогою букви *ÿ*, що також виділяється курсивом. Пом'якшені приголосні літери позначались за можливістю – коли після них можна було вжити м'яку голосну. Випадки, коли після пом'якшеної приголосної слідувала тверда голосна літера, не відзначено³.

Вокалізовані приголосні (тобто у разі появи додаткових складів, спричинених мелодичним розспівом в особливий спосіб) позначені лише у нотному тексті. У цих випадках вжито скісні дужки.

¹ Лукашик Б. Диференціальний принцип тактування // Актуальні питання методики фіксації та транскрипції творів народної музики. – Київ, 1989. – С. 59 – 86.

² У лінгвістиці такі явища позначаються відповідними літерами, що зверху об'єднані трикутною дужкою. Однак використання наукових лінгвістичних знаків, на наш погляд, вимагало б і відповідного високого рівня фонетичної транскрипції словесного тексту, що не входить до сукупності завдань цього видання.

³ Першопочатково у роботі над транскрипціями текстів такі співзвуччя позначались за допомогою букви *ь*, проте надалі від цього способу транскрипції пом'якшених приголосних вирішено було відмовитись.

7. Пояснення до таблиці жанрів та пісенних типів

Таблиця містить 5 рубрик:

- 1) порядковий номер типу;
- 2) ритмічна структура вірша;
- 3) семантична будова вірша;
- 4) мелоритмічна будова;
- 5) примітки.

У першій колонці римськими цифрами пронумеровано пісенні типи окремо в межах кожного жанрового циклу відповідно до наступної нумерації у тексті.

У другій колонці вписані базифіковані¹ або реальні віршові структури². Цифри вказують на кількість складонот у силабічній групі, крапка з комою розділяє віршові рядки (як правило, гетерометричні). На кількість повторів ізометричних віршових рядків вказує нижній індекс справа від структури вірша; латинська літера *n*, написана субшрифтом біля структури вірша, означає невизначену, довільну кількість рядків у строфі, тобто – тирадну форму. При тонічному способі віршування застосовується маленька літера *T* перед цифрою, яка в цьому разі означає кількість наголосів у віршовому рядку. Підкресленнями у колонках “структура” та “семантична будова” вірша виділяються міжстрофові повтори.

Семантична будова вірша (колонка 3) вписана лише за наявності наявності повторів у словесному тексті. У випадку середстрофових повторів силабічні групи позначаються маленькими літерами кирилиці першої половини українського алфавіту (а, б, в...), міжстрофові – такими ж літерами другої половини від літери р (р, с, т...). Великі літери алфавіту позначають семантичну будову цілого рядка і застосовуються для форм із повторами рядків. Якщо зазначена семантична форма вірша переважає, але не є сталою, буквенну формулу взято у круглі дужки. Окрему ситуацію позначають взяті у круглі дужки ритмічна структура і семантична будова вірша та мелоритмічна форма весільної передладканки (тип II). На Північному Поділлі нечасте виконання передладканки зустрічається не перед, а після власне ладканки. Такий дивний виконавський прийом зумовлений, мабуть, метаморфозами, що спричинені процесом

¹ Базифікація – процес зведення реальних модифікованих віршових структур до типових, нормальних.

² Реальні структури вписані в тому випадку, коли процес базифікації потребує значних аналітичних зусиль чи порівняльних студій.

занепаду традиційної музичної творчості, або ж особливим способом формотворчого мислення виконавців.

Інколи трапляються пісенні варіанти зі сталою структурою вірша та музично-ритмічною формою, проте із різною семантичною будовою – у цьому разі зазначаються обидва варіанти (латинськими літерами a, b).

Четверта колонка містить музично-ритмічні схеми, відображені за допомогою цифр. Одиницями позначаються найкоротші силабохрони (вісімки), інші тривалості виражаються відповідними цифрами, кратними їй: так, четвертна нота – 2, четвертна з крапкою – 3, половинна – 4. Рядки тексту та відповідні їм речення у мелодії обрамлюються подвійними вертикальними рисками, цезури в середині рядків (між музичними фразами) – одинарною. Якщо цезура присутня лише в поетичному тексті і відсутня в музичному, вона відмічена вертикальним пунктиром. Двокрапка (згідно з загальноприйнятими правилами нотної графіки) означає знак повтору.

Колонка 5 – примітки, де висловлені окремі зауваги стосовно моделювання.

8. Таблиця жанрів та пісенних типів

9. Обстежені населені пункти¹

№ п.п.	Село	Гміна	Повіт
1	Бистри	Ботьки	Більськ
2	Боратинець Руський	Сім'ятичі	Сім'ятичі
3	Буйново	Бранськ	Більськ
4	Буяки	Дорогичин	Сім'ятичі
5	Виліново	Мельник	Сім'ятичі
6	Вілька Терехівська	Черемха	Гайнівка
7	Городники	Сім'ятичі	Сім'ятичі
8	Гуринів Груд	Дубичі Церковні	Гайнівка
9	Даші	Кліщелі	Гайнівка
10	Дениски	Більськ	Більськ
11	Добривода	Кліщелі	Гайнівка
12	Дуб'яжин	Більськ	Більськ
13	Збуч	Чижі	Гайнівка
14	Канюки	Заблудів	Білосток
15	Клюковичі	Нурець	Сім'ятичі
16	Кнориди	Більськ	Більськ
17	Козлики	Заблудів	Білосток
18	Койли	Чижі	Гайнівка
19	Малинники	Орля	Більськ
20	Мельник	Мельник	Сім'ятичі
21	Микулічі	Мілейчиці	Сім'ятичі
22	Мокре	Більськ	Більськ
23	Молочки	Ботьки	Більськ
24	Одринки	Нарва	Гайнівка
25	Оршково	Гайнівка	Гайнівка
26	Павли	Заблудів	Білосток
27	Плески	Більськ	Більськ
28	Пухли	Нарва	Гайнівка
29	Риболи	Заблудів	Більськ
30	Старе Левково	Наровка	Гайнівка
31	Супруни	Міхалово	Білосток
32	Суца	Міхалово	Білосток
33	Тим'янка	Нурець-стація	Сім'ятичі
34	Тиневичі Великі	Нарва	Гайнівка
35	Тростянка	Нарва	Гайнівка
36	Черемха	Черемха	Гайнівка
37	Чижі	Чижі	Гайнівка
38	Чорна Середня	Гродзіск	Сім'ятичі
39	Ягуштово	Більськ	Більськ

¹ Переклад зроблено на основі: *Michał Kondratiuk. Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny.* – Zakład Narodowy im. Ossolińskich. – Wrocław, 1974.

	wieś	gmina	powiat
1	Bystre	Boćki	Bielsk Podlaski
2	Boratyniec Ruski	Siemiatycze	Siemiatycze
3	Bujnowo	Wyszki	Bielsk Podlaski
4	Bujaki	Drohiczyn	Siemiatycze
5	Wilanowo	Mielnik	Siemiatycze
6	Wylka Terechowska	Czeremcha	Hajnywka
7	Ogrodniki	Siemiatycze	Siemiatycze
8	Gyrny Gryd	Dubicze Cerkiewne	Hajnywka
9	Dasze	Kleszczele	Hajnywka
10	Deniski	Bielsk Podlaski	Bielsk Podlaski
11	Dobrowoda	Kleszczele	Hajnywka
12	Dubiażyn	Bielsk Podlaski	Bielsk Podlaski
13	Zbucz	Czyże	Hajnywka
14	Kaniuki	Zabłudyw	Białystok
15	Klukowicze	Nurzec-Stacja	Siemiatycze
16	Knorydy	Bielsk Podlaski	Bielsk Podlaski
17	Koźliki	Zabłudyw	Białystok
18	Kojły	Czyże	Hajnywka
19	Malinniki	Orla	Bielsk Podlaski
20	Mielnik	Mielnik	Siemiatycze
21	Mikulicze	Milejczyce	Siemiatycze
22	Mokre	Bielsk Podlaski	Bielsk Podlaski
23	Mołoczki	Boćki	Bielsk Podlaski
24	Odrynki	Narew	Hajnywka
25	Orzeszkowo	Hajnywka	Hajnywka
26	Pawły	Zabłudyw	Białystok
27	Ploski	Bielsk Podlaski	Bielsk Podlaski
28	Puchły	Narew	Hajnywka
29	Ryboły	Zabłudyw	Białystok
30	Stare Lewkowo	Narewka	Hajnywka
31	Supruny	Michałowo	Białystok
32	Suszcza	Michałowo	Białystok
33	Tymianka	Nurzec-Stacja	Siemiatycze
34	Tyniewiczze Duże	Narew	Hajnywka
35	Trześcianka	Narew	Hajnywka
36	Czeremcha	Czeremcha	Hajnywka
37	Czyże	Czyże	Hajnywka
38	Czarna Średnia	Grodzisk	Siemiatycze
39	Augustowo	Bielsk Podlaski	Bielsk Podlaski

11. Коротка характеристика традиційних пісень українців Північного Підляшшя

Народнопісенна культура Північного Підляшшя, як і всього Полісся, склалася на основі землеробського способу господарства¹, тому календарна обрядовість загалом пов'язана з річним аграрним циклом, а родинні обряди відповідають землеробській матеріальній культурі². Отож, календарно-обрядовий репертуар Північного Підляшшя представлений колядками та щедрівками, веснянками та рогульками, сінокосними, жнивними тощо³.

Колядки співалися на Різдво (в деяких селах також на перший Святий вечір перед Різдвом) чоловічими (парубочими) гуртами під віком або в хаті та, як правило, були адресовані господарю, господині, дівчині, хлопцеві⁴. Ритмічна структура вірша колядок традиційна – десятискладова (55) із різноманітними міжстрофовими повторами.

На Новий рік – “гоготалі”: однорідні або мішані гурти хлопців та дівчат ходили від хати до хати, виконуючи своєрідне театралізоване дійство, де в ролі персонажів виступали Коза, Кінь, Журавель і т.ін. Такі вистави супроводжувалися співом щедрівок та приспівок, однак термін “щедрівка”⁵ на Північному Підляшші не вживається. І сам гурт, і театральне дійство-забава, і пісні, що співалися під час нього, називаються терміном “гоготуха” (“голотуха”, “готуха”, “оготуха” тощо)⁶. Найпоширенішими та популярними “гоготухами” є тонічні приспівки тирадної будови із довільною кількістю рядків (кількість складів у рядку може варіантно змінюватись від 4-х до 8-ми) та чотиридольним акцентним ритмом. Чотирискладові щедрівки із мірним мелоритмом 1122 зустрічаються рідше.

¹ *Борисенко В.* Основна господарська діяльність // Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження. – Київ: Родовід, 1997. – С.103.

² Так, традиційними для землеробської культури є обряди обходу полів, зажинок, дожинок у календарній та сезонно-трудовій традиції, випікання короваю на весілля у родинній традиції тощо.

³ Серед сезонно-трудових пісень зустрічаються осінні, що співаються, “як орють землю на чорнуху”.

⁴ Окрім традиційних колядок у різдвяному репертуарі Північного Підляшшя, як і сусідніх територій, широко побутують або й переважають коляди церковного походження (“По всьому світу”, “Небо і земля” тощо).

⁵ Надалі „щедрівка” вживатиметься як етномузикознавче означення жанру.

⁶ Див.: *Майсьвський І.* До явищ традиційного музичного театру на Підляшші: Гоготуха // Музика та дія в традиційному фольклорі. – Львів, 2001. – С. 45–48; *Його ж:* Обрядова інструментальна музика різдвяного періоду на Білосточчині // Над Бугом та Нарвою. – 2000. – №6 (52). – С. 26–27.

Весняний обрядовий репертуар Північного Підляшшя представлений веснянками та гаївками (найпоширеніша місцева назва “рогульки”). У свідомості інформантів чіткої різниці між цими двома жанрами не існує, як не існує чітких часових обмежень, коли ці твори могли виконуватись (найімовірніше, це явище пов’язане із занепадом обрядової традиції). Веснянки („веснушки”, „весновие”) співалися приблизно від середини Великого посту і до кінця весни¹. Часто до цієї групи обрядових пісень виконавці відносять так звані “садовіє” або “зозуліні”, що приурочені до часу, коли цвітуть сади або починає кувати зозуля. Насправді це звичайні пісні із структурою вірша 557₂, які можуть виконуватись і за інших обставин. І навпаки, деякі веснянки (як наприклад “Святий Юре Ригоре”) називають рогульками і, відповідно, співають лише після Великодня.

Гаївки („рогульки”, „гайки”) зазвичай співаються протягом Великоднього тижня до Провідної неділі і загалом є хороводними (судячи зі сюжету), а не ігровими, хоча традиція водіння хороводів, очевидно, на сьогодні також занепала². Найпоширенішими гаївковими типами є наспіви зі структурою вірша 533₂, де повторюється друга силабічна група, та близький до нього 56₂. Окрім цього широко розповсюджений семискладовий тип ||2221212||:1111212:||.

У групі сезонно-трудова мелодій Північного Підляшшя найповніше представлені дожинкові. Тут побутують ладканкові, пісенні та танцювальні наспіви. Косіння сіна супроводжується лише пісенним типом 44₃, осінньо-польові роботи (орання землі на зиму чи під озимину) – ладканковим 43₃. Особливістю функціонування усього загалу обрядових наспівів Північного Підляшшя є процес міграції (або заміни)³ мелодій між різними обставинними групами (жанровими циклами). Прикладом цього може слугувати наявність і достатня розповсюдженість серед жнивних наспівів мелодії аналогічного гаївкового типу 56₂, про який згадувалось вище.

¹ Жінки з Добриводи пояснювали, що рогулька – від Великодня до Провід, а веснянки від Провід до Трійці, однак, мабуть, ця особливість зумовлена впливом церкви.

² Насправді в експедиційному матеріалі, що ліг в основу цієї книги, немає жодної згадки про ігри, хороводи або інші обрядові дії на Великдень чи під час Великоднього тижня. Ігрові пісні, звані “володарками”, зафіксував І.Ігнатюк на Південному Підляшші (повіт Біла Підляска), однак, як признається сам збирач, “не вдалося мені їх багато записати” [Ігнатюк І. Весняні пісні на Підляшші // Над Бугом і Нарвою. – 1999. – №2 (42). – С.32].

³ Йдеться про явище, коли забута, втрачена мелодія підмінюється структурно тотожною або подібною існуючою мелодією.

Розгалуженими жанровими циклами репрезентовані родинно-обрядові групи хрестильних та весільних наспівів¹. Хрестильна ладканка із п'ятискладовою структурою вірша представлена двома типами: розповсюдженішим строфічним та рідше – тирадним. Пісня зі структурою 443₂, по суті, є “беседною” або звичайною. Однак на Північному Підляшші вона виявилася приуроченою до обряду хрестин. Навіть зафіксовано варіанти із відповідною заміною ключових слів:

*Пилом, кліном дороженька припала,
Вже й Гандзуня по бабулю послала².*

(в основному варіанті – *мамуля батейко* і т.д.). Драматичний жанр у хрестильному циклі представляє відома танцювальна 5-ти складова мелодія з текстом “Ой куме куме”; популярними також є жартівливі приспівки (на “кумівську” тематику), проте більшість із них виконуються не тільки на хрестинах, а й за інших обставин, тому в розділі обрядових мелодій не вміщені.

Мелоритм весільних ладканкових типів Північного Підляшся, як правило, має ямбічну основу, і це є характеристичною рисою. Ладканки із пірихичним шестискладником зустрічаються рідко. За композицією більшість ладканкових типів є строфічними, тирадний – лише один б₆, проте частотність розповсюдження строфічних та тирадних мелодій є приблизно однаковою. Ще однією особливістю весільних наспівів цієї території є побутування передладканки, вона траплялася зрідка³. Серед представлених відомих весільних ладканкових типів один, а саме б₂;333₂, здається дивним, зіпсованим і не схожим на жоден із загальновідомих⁴. Але оскільки зафіксовано кілька варіантів мелодій у різних населених пунктах, то, очевидно, таке явище не випадкове, тому пісні цього типу включено до збірника.

¹Звичайно, на Північному Підляшші побутували (побутують?) також похоронні голосіння та пісні, однак наявний матеріал настільки мізерний (1 пісня та 1 голосіння), що не надає можливості здійснити характеристику.

²Записано Галиною Похилевич 24.07.99 у с. Дуб'яжин (гм. Більськ, пов. Більськ) від Томчук Ніни (1929 р.н.), Томчука Івана (1950 р.н.) та Томчук Валентини (1952 р.н.).

³У селах Добривода (гм. Кліщелі, пов. Гайнівка) та Черемха (гм. Черемха, пов. Гайнівка).

⁴Лукашук Б., Добрянська Л. Спроба мелотипології весільних ладканок і пісень західного Полісся та західної Волині // Етнокультурна спадщина Полісся. Вип. 5 / Ред.-упоряд. В.П. Ковальчук. – Рівне, 2004. – С. 95 – 108.

Найрозповсюдженішими весільними піснями є мелодії типу 443₂, а серед приспівок – десятискладники (55) та чотирирядкові тонічні побудови з акцентним типом ритму.

Більшу частину репертуару звичайної групи пісень на Північному Підляшші складають співні мелодії, найпопулярнішою серед яких є сімнадцятискладова зі структурою вірша 557₂ (до речі, вона широко розповсюджена і по всій Україні). У деяких селах пісні з цією структурою називаються весняними, веснушками, зозулини-ми (від слів першого рядка “Кус зозуля”) тощо і приурочені до весняного сезону. Мелодія лучиться з чи не найбільшою (порівняно з іншими) кількістю словесних текстів на любовну, побутову тематику. Крім того, до жанру веснянок іноді приурочують й іншу звичайну приспівкову мелодію – 12-ти складову (66₂) з ритмічною структурою ||:112121:||.

Серед чотиридольних тонічних приспівок є чимало таких, що виконуються на весіллі чи на хрестинах (із жартівливою любовною, кумівською тематикою). Однак більшість із них представлено у розділі звичайних танцювальних та споріднених пісень, оскільки неможливо чітко визначити обставини виконання цих творів¹.

Загалом за кількістю звичайні пісні складають переважну частину традиційного вокального репертуару, хоча мелоритмічних типів обрядових та необрядових пісень, поданих у збірнику, виявляється майже порівну (60–68). Можна припустити, що жанри та типи обрядового репертуару у збірнику представлено достатньо повно, оскільки ритуальна традиція зазвичай консервативніша та цілісніша. Натомість пісні звичайного репертуару можуть змінюватись під впливом багатьох чинників, аж до витворення окремого репертуару одного села (групи сіл), виконавця (групи виконавців) тощо.

Лариса Лукашенко

¹ Наприклад, до розділу “весільні приспівки” включено лише ті, де у словах згадуються весільні персонажі: сват, маршалок, дружини тощо або моменти весільної драми.

12. Кілька зауваг щодо особливостей діалекту Північного Підляшшя

Підляський діалект, частиною якого є говірки Північного Підляшшя, належить до крайньої західної групи північноукраїнського діалекту. Це було спостережено вже в другій половині XIX століття. Російські та українські дослідники, при нагоді, в основному під час збирання фольклорного матеріалу, пробували також описати мову жителів Північно-Західного Краю¹. У статтях, які, як правило, писали тоді російською мовою, діалект мешканців регіону між Бугом і Нарвою називався найчастіше „малорусским, корольоуским язиком, подляшским поднаречием полесского наречия” тощо². У міжвоєнний час XX століття та після Другої світової війни українські говірки Підляшшя, а саме їхню звукову систему, детально описав польський дослідник, проф. Владислав Курашкевич³. Як підкреслює М. Лесів, його публікації донині мають важливе значення, передусім для визначення українсько-білоруської межі на Підляшші⁴.

Після Другої світової війни, коли жителів земель між Бугом та Нарвою було офіційно зараховано до білоруської національної меншини, почали з'являтися публікації, зокрема наукові мовознавчі видання, в яких обстоювалася думка, що мова підляшуків – це або перехідні українсько-білоруські або навіть білоруські говори. Така теорія зустрічається і сьогодні.

Найвизначнішою працею повоєнного періоду, що має велике значення для досліджень українських підляських говірок, є *Атлас східнослов'янських говірок Білосточчини*.⁵ У вміщених тут картах представлено матеріал з 114 пунктів Білосточчини, причому мову 38 місцевостей, розташованих між Бугом та Нарвою, дослідники визначили як українські говірки або говірки з українськими прикметами.

¹ Перелік усіх праць про підляські говірки в: *Лесів М.* Українські говірки в Польщі.– Варшава, 1997.– С. 292-399.

² *Лесів М.*, *Op. Cit.*

³ Важливіші праці автора, зокрема статті на тему підляських діалектів вміщує: *W. Kuraszkiwicz, Ruthenica. Studia z historycznej i współczesnej dialektologii wschodniosłowiańskiej.*– Warszawa, 1985.

⁴ *Лесів М.*, *Op. Cit.*– С. 348.

⁵ *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny.* Pod red. S. Glinki, A. Obrębskiej-Jabłońskiej i J. Siatkowskiego, oprac. Przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN, t. I, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1980; t. II pod red. S. Glinki, oprac. przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1989; t. III, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1993.

Першу польську монографію українських говірок у Польщі, в якій є також розділ, присвячений українським говіркам Підляшшя, видав у 1997 році Михайло Лесів¹.

Основні риси діалекту Північного Підляшшя це:

1. Присутність дифтонгів (*yo, юо, уи, іе, їе, уе*), які виникли на місці праслов'янських *o* та *e* у закритих складах після занепаду ерів та на місці праслав'янського *h* під наголосом. У ненаголошених позиціях праслав'янське *h* вимовляється як *i* або *u* (*гниздо, стина*), а ненаголошене *o* як *y* (*спудниця*). Проте дифтонги не виступають на цілій території між Бугом та Нарвою. У деяких селах Північного Підляшшя маємо вже ікання (*віра, сіно*).

2. Праслов'янське носове *e*, яке в українській мові перейшло в *a* після м'яких приголосних, у мові підляшуків змінилося на *e* після твердих приголосних: *деветь, десеть, місець*.

3. Тверде *r*: *бура, рика*.

4. М'яка вимова приголосних перед праслов'янським *i*, яке в українській мові перейшло в *u*. Завдяки цьому збереглося праслов'янське закінчення інфінітиву *-ti* та деякі праслав'янські форми, наприклад *маті*. М'яке *лі, ле* виступає майже на цілому Північному Підляшші (*робилі, велікі, колесо*), лише в кількох селах маємо *ли, ле*.

5. М'яке *ць*, наприклад: *серць, пальцьові, місецьом*.

6. Третя особа однини і множини теперішнього і простого майбутнього часу дієслова мають на цілій території закінчення *-т*, наприклад: *робит, заспівають, думают*.

7. Звук *й* у закінченні називного відмінка прикметників чоловічого роду часто випадає, наприклад: *велікі, хороши*.

8. Нестягнені закінчення збереглися у відмінюванні деяких прикметників і займенників, предусім тоді, коли на закінчення падає наголос, наприклад: *молод'я, мал'я, тій, старій*, але: *веліка, шир'ока*.

9. Займенник *віете, віте* виступає поруч з *ви*.

10. Форми: *печи, пеку, пекут; можчи, могу, могут; бієжчи, бігу, бігут; люб'ю, люб'ят; сп'ю, сп'ят*

11. Слова, які не зустрічаються в літературній мові та в інших говірках, наприклад: *скуоль – звідки, стуоль – звідти, туолькі – стільки, лепі – краще, прочнутися – прокинутися, нагавіці – итани*; та українські архаїчні слова *вельмі, хутко*. Є також запозичення з польської та російської мов.

Людмила Филімонок

¹Лесів М. Оп. Сіт.

КОЛЯДКИ ТА ЩЕДРІВКИ

КОЛЯДКИ

I

1

1¹  1

2. А ще й красніейша Мір - ко - ва же - на

 2

Ой дай Бо - же Мір - ко - ва же - на

1²  V

1. Ой яс - на крас - на в лу - зі ка - лі - на

 3

Ой дай Бо - же в лу - зі ка - лі - на

1³  (V)

1. Ой яс - на крас - на в лу - зі ка - лі - на

 (V)

Ой дай Бо - же в лу - зі ка - лі - на

1. Ой ясна красна в лузі каліна
Ой дай Боже в лузі каліна
2. Єще красніейша Міркова жона
Ой дай Боже в лузі каліна*
3. По саду ходіт як місяць сходіт
4. До сієні вуйшла як зора зийшла

* Наступні строфи побудовані аналогічно.